

УДК 811.161.1:811.161.3

А. А. Кірду́н

Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт

**ТЭХНАЛОГІЯ НАВУЧАННЯ ПЕРАКЛАДУ ВУЗКАСПЕЦЫЯЛЬНЫХ ТЭКСТАЎ
З РУСКАЙ МОВЫ НА БЕЛАРУСКУЮ**

Артыкул прысвечаны праблеме выкарыстання перакладу тэкстаў пры выкладанні філалагічных дысцыплін ва ўстановах вышэйшай адукацыі негуманітарнага профілю.

Практыка перакладаў з блізкароднасных моў вызначаецца як мэтазгодная, але пры гэтым як негатыўная ацэньваецца сітуацыя, калі заняткі без папярэдняй падрыхтоўкі насычаюцца заданнямі на пераклад спецыяльных навуковых тэкстаў з уласцівымі ім асаблівасцямі лексічнай, марфалага-сінтаксічнай і кампазіцыйнай арганізацыі. Ключавым у справе навучання студэнтаў перакладу вызначаецца прынцып «ад простага да складанага», у адпаведнасці з якім уменні фарміруюцца пэўна і ў пэўнай паслядоўнасці. У вучэбным працэсе спалучаюцца два абавязковыя складнікі: даперакладчыцкая частка, у якой забяспечваецца пераход ад «звычайнага білінгвізму» да элементарных перакладчыцкіх дзеянняў, і перакладчыцкая частка, якая ўключае трэніровачны і кантрольна-ацэначны кампаненты. Тэхналогія навучання перакладу на першым этапе прадстаўляецца праз апісанне зместу практыкаванняў і заданняў: 1) перцепцыя паралельных навуковых тэкстаў па спецыяльнасці невялікага аб'ёму нескладанай структуры; 2) падстаноўкі як паступовае «ўключэнне» перакладчыцкага кампанента: авалоданне найбольш тыповымі і частотнымі лексічнымі і сінтаксічнымі паралелямі, у тым ліку тэрміналагічнага характару; 3) пераход ад фармальнага распазнавання засвоеных паралелей з падстаноўкай адпаведнікаў у мове перакладу да дзеянняў па аналогіі ў стэрэатыпных кантэкстах. На кожным кроку тэхналагічнага працэсу распрацоўваецца спецыяльны комплекс практыкаванняў. На другім этапе канвертаванне тэарэтычных ведаў у практычныя ўменні перакладу тэкстаў адбываецца праз самастойную перакладчыцкую дзейнасць студэнтаў.

Ключавыя словы: тэхналогія перакладу, вузкасפעцыяльны тэкст, паралельны тэкст, блізкароднасныя мовы, камунікатыўны кампетэнцыі, міжмоўныя адпаведнікі.

Для цытавання: Кірду́н А. А. Тэхналогія навучання перакладу вузкасפעцыяльных тэкстаў з рускай мовы на беларускую // Труды БГТУ. Сер. 4, Принт- и медиатехнологии. 2023. № 1 (267). С. 118–125. DOI: 10.52065/2520-6729-2023-267-1-16.

A. A. Kirdun

Belarusian State Technological University

**TECHNOLOGY OF TEACHING TRANSLATION OF HIGHLY SPECIALIZED TEXTS
FROM RUSSIAN INTO BELARUSIAN**

The article is devoted to the problem of the use of text translation in teaching philological disciplines in institutions of higher education of non-humanitarian profile.

The practice of translating from Russian into Belarusian is defined as expedient, but at the same time the situation is assessed as negative when classes without prior preparation are saturated with tasks for translating special scientific texts with their inherent features of lexical, morphological, syntactic and compositional organization. The key in teaching students to translate is the principle of “from simple to complex”, according to which skills are formed in stages and in a certain sequence. The educational process combines two mandatory components: the pre-translation part, which ensures the transition from “ordinary bilingualism” to elementary translation actions, and the translation part, which includes training and control and evaluation components. The technology of teaching translation at the first stage is presented through a description of the content of exercises and tasks: 1) perception of parallel scientific texts in the specialty of a small volume of a simple structure; 2) substitutions as a gradual “inclusion” of the translation component: mastering the most typical and frequent lexical and syntactic parallels, including terminological ones; 3) transition from formal recognition of learned parallels with substitution of correspondences in the translation language to actions by analogy in stereotypical contexts. At each step of the technological process, a special set of exercises is developed. At the second stage, the conversion of theoretical knowledge into practical skills of text translation takes place through the independent translation activity of students.

Keywords: translation technology, highly specialized text, parallel text, closely related languages, communicative competences, interlingual correspondence.

For citation: Kirdun A. A. Technology of teaching translation of highly specialized texts from russian into belarusian. *Proceedings of BSTU, issue 4, Print- and Mediatechnologies*, 2023, no. 1 (267), pp. 118–125. DOI: 10.52065/2520-6729-2023-267-1-16 (In Belarusian).

Уводзіны. Праблема выкарыстання перакладу тэкстаў з адной мовы на другую ў дыдактычных мэтах заўсёды знаходзілася ў цэнтры ўвагі метадыстаў, але ў розныя перыяды меркаванні наконт яго прымянення былі рознымі: ён то поўнасьцю выключаўся з вучэбных заданняў, то атрымліваў «статус» прывілеяванага. Трэба адзначыць, што метадычныя дыскусіі звязаны пераважна з навучаннем замежным мовам. У дачыненні ж да філалагічных дысцыплін па беларускай мове, выкладаемых ва ўстановах вышэйшай адукацыі негуманітарнага профілю (УВАНП) і накіраваных на фарміраванне камунікатыўных кампетэнцый будучых спецыялістаў, уключэнне заданняў на пераклад з рускай мовы на беларускую, а таксама з беларускай мовы на рускую прызнаецца мэтазгодным і неабходным. «Несумненна, пераклады пашыраюць лексічны запас студэнтаў, удасканалюць веды па граматыцы, садзейнічаюць больш глыбокаму разуменню структуры роднай мовы, забяспечваюць сістэматызацыю атрыманых ведаў на функцыянальнай аснове. Акрамя гэтага, яны накіраваны на засваенне нацыянальнай тэрміналогіі» [1]. Таксама выкладчыкі-беларусісты выказваюць слухнае меркаванне, што ў кантэксце асіметрычнага руска-беларускага білінгвізму менавіта прыём перакладу дазваляе ажыццяўляць эфектыўную карэкцыю інтэрферэнцыйных з’яў у маўленні студэнтаў [2–4].

Варта дадаць, што практыка перакладаў з блізкароднасных моў пры правільнай сістэмнай арганізацыі можа мець эфект не толькі ў плане фарміравання ўласна моўнай і камунікатыўнай кампетэнцый асобы, але і ў плане развіцця кагнітыўных здольнасцей. Праз папераменнае выкарыстанне дзвюх моў (нават калі гэтае выкарыстанне адбываецца падчас перакладаў у межах вельмі сціслага курсу вучэбнай дысцыпліны) асоба пашырае свой рэпертуар камунікатыўных сродкаў і рэферэнтаў, практыкуецца ва ўменні вырашаць задачы, звязаныя з вербальнай трансфармацыяй і заменай, адначасова развівае здольнасць рабіць абагульненні, выкарыстоўваць складаныя аналітычныя стратэгіі пры вырашэнні невербальных задач, паляпшае кагнітыўную гнуткасць і трэніруе канцэнтрацыю [5, 6].

Асноўная частка. Фарміраванне ўменняў вусна і пісьмова перакладаць тэксты рознай жанрава-стылістычнай прыналежнасці з рускай мовы на беларускую адбываецца яшчэ на этапе

школьнай адукацыі, і навукова-метадычныя аспекты арганізацыі гэтай працы ўжо атрымалі апісанне ў літаратурных крыніцах [7–10]. На наступных ступенях адукацыі ўменні перакладу ўдасканальваюцца, прычым пераважна на матэрыяле навуковых тэкстаў, «профільных» для пэўнай спецыяльнасці. Многія аспекты перакладчыцкай апрацоўкі такіх тэкстаў у межах навучання студэнтаў нефілалагічнага профілю таксама знайшлі асвятленне ў навуковых публікацыях. У прыватнасці, акрэслены асаблівасці моўнай арганізацыі інфармацыі ў навуковых (у тым ліку ў навукова-тэхнічных) тэкстах, а таксама патрабаванні, што прад’яўляюцца да руска-беларускіх перакладаў такіх тэкстаў; вызначаны магчымыя тыпы, віды і ўзроўні перакладу навуковых тэкстаў; выяўлены тыповыя маўленчыя цяжкасці, што ўзнікаюць пры перакладзе з блізкароднасных моў, і рэкамендаваны спосабы ці прыёмы іх пераадолення; прааналізаваны маўленчыя памылкі або недахопы, прычыны іх узнікнення ў перакладах; і інш. [1–4; 11–16]. У гэтым артыкуле далей увага скіравана не столькі на методыку перакладчыцкай апрацоўкі тэксту, колькі на тэхналогію навучання студэнтаў ва УВАНП гэтаму віду дзейнасці.

Як адзначана вышэй, навучанне перакладу з рускай мовы на беларускую ажыццяўляецца не «з чыстага ліста», а з апорай на наяўныя ў студэнтаў моўныя і маўленчыя кампетэнцыі і накіравана на іх развіццё. Разам з тым, прыняццё «каб удасканаліць уменне перакладаць – перакладай» з’яўляецца, на наш погляд, непрымальным, калі ён разумеецца літаральна, а заняткі адразу ж, без папярэдняй падрыхтоўкі, насычаюцца заданнямі на пераклад навуковых тэкстаў па спецыяльнасці з уласцівымі ім асаблівасцямі лексічнай, марфалага-сінтаксічнай і кампазіцыйнай арганізацыі. Негатыўныя наступствы такога прыняцця навучання перакладу маюць вельмі шырокі спектр праяўлення і патрабуюць асобнага разгляду, але ў іх аснове ляжыць адзіная прычына – непрыняцце пад увагу найважнейшых палажэнняў:

1) веды, уменні і навыкі, атрыманыя студэнтамі падчас навучання рускай і беларускай мовам на этапе школьнай адукацыі, з’яўляюцца толькі прадпасылкай для фарміравання навыкаў перакладу. Іншымі словамі, перакладу неабходна вучыць, таму што гэты працэс патрабуе не толькі ведання дзвюх моў, але і ўмення знаходзіць і суадносіць камунікатыўна-раўнацэнныя

сродкі гэтых моў для выражэння сэнсу з улікам асаблівасцей канкрэтнай камунікатыўнай сітуацыі;

2) пераклад як працэс мае адметныя ўласцівасці, адрозніваецца ад іншых відаў дзейнасці па ўзнаўленні інфармацыі сродкамі іншай мовы (напрыклад, пры анатаванні, рэферыраванні, канспектаванні, пераказе і інш.) [17, с. 113; 18, с. 22–24]. «Перакласці – значыць выказаць дакладна і поўна сродкамі адной мовы тое, што ўжо выказана раней сродкамі іншай мовы. У правільнасці і поўнаце перадачы адрозненне ўласна перакладу ад пераробкі, ад пераказу або скарочанага выкладу, ад усякага роду так званых “адаптацый”» [19, с. 15].

Тэхналогія навучання перакладу патрабуе, безумоўна, усведамлення канчатковай мэты, на дасягненне якой яно павінна быць скіравана. У гэтай сувязі істотным з’яўляцца яшчэ адно навуковае палажэнне, вызначанае ў рэчышчы перакладазнаўства: разнавіднасці перакладу – міжмоўны аднабаковы (г. зн. пераклад у адным кірунку: з рускай мовы на беларускую або з беларускай на рускую) ці міжмоўны двухбаковы (пераклад з адной мовы на іншую і наадварот), пісьмовы ці вусны, сінхронны (калі рэцэпцыя і рэпрадукцыя адбываюцца адначасова) ці паслядоўны (калі рэпрадукцыя адкладзена ў часе пасля рэцэпцыі), традыцыйны (суб’ектам перакладчыцкага працэсу з’яўляецца толькі чалавек) ці змешаны (калі кааперыруюцца магчымасці чалавека і сістэм машыннага перакладу) і інш. – разглядаюцца як «прыватныя рэалізацыі генеральнага працэсу, дзейнасці “пераклад”, якія адрозніваюцца прыватнымі групамі навыкаў, але якія маюць агульную аснову ў выглядзе функцыянальнай, камунікатыўна-дзейнаснай мадэлі перакладу» [20, с. 107]. Авалоданне гэтай мадэллю і дазволіць студэнту (у будучым – спецыялісту пэўнай галіны) паспяхова вырашаць тыя камунікатыўныя задачы, якія магчымы ў розных камунікатыўных сітуацыях і якія немагчымы ў поўным аб’ёме ахапіць і спрагназаваць у межах вучэбнага працэсу.

Ключавым, як бачыцца, у справе навучання студэнтаў перакладу павінен быць прынцып «ад простага да складанага», у адпаведнасці з якім уменні фарміруюцца паэтапна і ў пэўнай паслядоўнасці. У вучэбным працэсе пры такім падыходзе спалучаюцца два абавязковыя складнікі: даперакладчыцкая частка, якая забяспечвае кагнітыўнае і канструктыўнае напаўненне перакладу, і перакладчыцкая частка, якая ўключае трэніровачны і кантрольна-ацэначны кампаненты.

На кожным этапе перад выкладчыкам стаіць задача адбору і падрыхтоўкі моўнага матэрыялу, а таксама вызначэння паслядоўнасці яго прадстаўлення на занятках. Да фактараў, якія неабходна ўлічваць, адносяцца: аб’ём тэксту; яго лексіка-сэмантычнае напаўненне (ступень насычанасці канкрэтнай ці абагульнена-адцягнёнай, агульнаўжывальнай ці спецыяльнай, адназначнай ці мнагазначнай лексікай і інш.) і спецыфіка марфалага-сінтаксічнай арганізацыі (ступень насычанасці ўскладненымі сінтаксічнымі канструкцыямі, тыповымі ці нетыповымі сродкамі сувязі, наяўнасць несвабодных словазлучэнняў і інш.); меркаваная форма практыкаванняў на пераклад (вусная ці пісьмовая); лінгвістычныя цяжасці стварэння сіметрычнага плана выражэння ў форме перакладу (спецыфіка афармлення перакладу ў адпаведнасці з нормамі беларускай мовы).

На першых кроках навучання перакладу забяспечваецца пераход ад «звычайнага білінгвізму» да элементарных перакладчыцкіх дзеянняў, а таксама першаснае камунікатыўнае ўзаемадзеянне сэмантычных сістэм дзвюх моў. Змест практыкаванняў і заданняў можа быць прадстаўлены наступным чынам:

1. Перцэпцыя паралельных навуковых тэкстаў па спецыяльнасці (г. зн. аднаго і таго ж тэксту на дзвюх мовах) невялікага аб’ёму нескладанай структуры. Адбываецца прывыканне да элементарных тэкстаў па спецыяльнасці праз розныя формы падачы: зрокавае ўспрыманне з агучваннем тэксту выкладчыкам спачатку на рускай, потым на беларускай мовах; зрокавае ўспрыманне без агучвання спачатку на рускай, потым на беларускай мовах; зрокавае ўспрыманне і, па магчымасці, візуалізацыя інфармацыі; і інш. Па кожным паралельным тэксце студэнтам задаюцца пытанні, накіраваныя на разуменне сэнсу як асобных тэкставых адзінак, так і ў цэлым зместу; звяртаецца ўвага на дэнататы, якія ў рускамоўнай і беларускамоўнай частках маюць адрозныя сродкі выражэння. Адказы даюцца на беларускай мове з апорай на тэкст, выконваецца яго пераказ. Такім чынам, працэс прывыкання да ўспрымання вузкасפעцыяльнай навуковай інфармацыі спалучаецца з «актыўным назіраннем» за перакладчыцкімі сродкамі, прыёмамі і спосабамі.

2. Падстаноўкі – паступовае «ўключэнне» перакладчыцкага кампанента: авалоданне найбольш тыповымі і частотнымі лексічнымі і сінтаксічнымі паралелямі, у тым ліку тэрміналагічнага характару. Складнікамі працэсу з’яўляюцца: а) першаснае распазнаванне паралеляў у супастаўленні з зыходнай формай: выкананне практыкаванняў па знаходжанні ў

беларускамоўным тэксце ў правай калонцы адпаведнікаў для слоў і выразаў у рускамоўным тэксце ў левай калонцы; б) распазнаванне ў стэрэатыпным рускамоўным тэксце па спецыяльнасці спецыфічных лексічных і сінтаксічных форм з адначасовым замацаваннем (устаўка на месцы пропуску) адпаведніка ў беларускамоўны пераклад; в) прымяненне засвоеных паралелей у стэрэатыпных беларускамоўных кантэкстах (падстаноўка).

3. Пераход ад фармальнага распазнавання засвоеных паралелей з падстаноўкай адпаведнікаў у мове перакладу да дзеянняў па аналогіі ў стэрэатыпных кантэкстах.

Напрыклад, з мэтай фарміравання ўмення перакладаць на беларускую мову словазлучэнні мадэлі «дзеяспрыметнік незалежнага стану цяперашняга часу са значэннем ‘здольны ўтвараць дзеянне, названае матывавальным словам’ + + назоўнік», якія ўжываюцца ў якасці назваў дэталей, механізмаў, устройстваў або апаратаў і якія з’яўляюцца частотнымі ў навуковых тэкстах у галіне паліграфіі, можа быць рэалізаваны наступны комплекс заданняў (прыводзяцца ў скарачэным вяртанні):

І. Знайдзіце ў беларускамоўных сказах адпаведнікі для словазлучэнняў, выдзеленых у рускамоўных сказах.

Печатаюцый элемент – устравіла ў прыборах ударнага дзеяння, якое непасрэдна перадае сімвалы на паперу.

Увільгатняючыя апараты павінны адключацца па сігналу **блокуючых устравілаў** / Увільгатняльныя апараты павінны адключацца пры сігнале блакіравальных устравілаў.

Програму кіравання буквоотліўным апаратам атрымліваюць на спецыяльным **праграмуемым устравіла** ў выглядзе шырокай перфаленты / Праграму кіравання літараадліўным апаратам атрымліваюць на спецыяльным **праграмуемым устравіла** ў выглядзе шырокай перфаленты.

ІІ. Расціскаючы, чаму выдзеленыя формы па-рознаму перакладзены на беларускую мову.

Печатаючыя элементы – гэта часткі формы, на якія наносіцца фарба. **Пробельныя элементы** – гэта часткі, якія не прымаюць фарбы. **Друкавальныя элементы** – гэта часткі, на якія наносіцца фарба. **Прабелныя элементы** – гэта часткі, якія не прымаюць фарбы.

Увільгатняючы апарат складаецца з шэрагу валькоў, якіх размяшчаюць **уважлівы апарат**

твор по пачатковай форме / Увільгатняльны апарат складаецца з шэрагу валькоў, якіх размяшчаюць **уважлівы апарат** на друкарскай форме.

В 30–40-х гадах ХХ стагоддзя ў паліграфічных машынах з’явіліся электрычныя кантралёра-**блакіруючыя** устравілы, якіх **уважлівы апарат** на органы кіравання пры яго парушэннях.

Наборна-праграмуемыя апараты маюць **клавіятуру** з асартыментам **клавіш**, якіх **дазваляюць набіраць** (праграмаваць) **тэксты** з **формуламі, табліцамі і інш.**

ІІІ. Выберыце правільны адпаведнік у беларускамоўным перакладзе.

В 1906 г. кампанія Royal стварыла новую канструкцыю **механізма** з пяцю **подвільгатняльнымі** / У 1906 г. кампанія Royal стварыла новую канструкцыю (друкавальнага / друкавальнага) **механізма** з пяцю **рухомымі зв’язкамі**.

В афсетнай печатцы неабходна **уважлівы апарат**, якіх **покрывае** бы **пробельныя элементы** печатнай формы **уважлівы апарат** / У афсетнай друку неабходна **уважлівы апарат** / **уважлівы апарат** (уважлівы апарат / уважлівы апарат) **уважлівы апарат** / **уважлівы апарат** (уважлівы апарат / уважлівы апарат) **уважлівы апарат**.

Для **предотвращения** **пападання** **лістоў** у машыну пры **сбоіх** у іх **подаче** **переднія упоры** і **прыклады** **запіраюцца** **блокуючым рычагам** / Для **предотвращения** **пападання** **лістоў** у машыну пры **сбоіх** у іх **подаче** **переднія упоры** і **прыклады** **запіраюцца** (блакіравальным / блакіруючым) **рычагам**.

Монотип **складаецца** з **наборна-праграмуемага апарата** і **буквоотліўнага механізма** / **Монотип** **складаецца** з (наборна-праграмавальнага / наборна-праграмавальнага) **апарата** і **літараадліўнага механізма**.

ІV. Устаўце замест кропак у беларускамоўных сказах адпаведнікі для слоў, выдзеленых у рускамоўных сказах.

Раздзяленне **печатаючых** і **пробельных элементаў** **асновавана** на **разлічых фізіка-хімічных** **свойствах** **паверхнасці** / **Раздзяленне** **печатаючых** і **пробельных элементаў** **асновавана** на **разлічых фізіка-хімічных** **свойствах** **паверхнасці**.

Кантралёра-блакіруючыя **устравілы** **сведчаюць** за **правільнай** **работай** **машыны** /

Кантрольна-... ўстройства сочаць за правільнай працай машыны.

За последние годы в конструкции **увлажняющих** аппаратов больших изменений не произошло / За апошнія гады ў канструкцыі ... апаратаў вялікіх змен не адбылося.

Многие наборно-**программирующие** аппараты имеют автоматическое **буквопечатающее** устройство / Многія наборна-... апараты маюць аўтаматычнае ... ўстройства.

V. Устаўце замест кропак у беларускамоўных сказах адпаведнікі для слоў, выдзеленых у рускамоўных сказах.

В процессорах для обработки офсетных форм используются **транспортирующие** системы с непрерывным горизонтальным перемещением пластин / У працэсарах для апрацоўкі афсетных форм выкарыстоўваюцца ... сістэмы з бесперапынным гарызантальным перамяшчэннем пласцін.

Пресс состоит из неподвижного основания и подвижной **пресующей** части / Прэс складаецца з нерухомай асновы і рухомай ... часткі.

Перед установкой в печатную машину новых **дозировочных** валиков следует измерить их диаметры / Перад устаноўкай у друкарскую машыну новых ... валікаў неабходна змераць іх дыяметры.

Такія комплексы практыкаванняў распацоўваюцца і для іншых лексіка-семантычных і марфалага-сінтаксічных адзінак, характэрных для тэкстаў пэўнага навуковага профілю. Зразумела, што пры гэтым у першую чаргу ўвага скіравана на міжмоўныя адпаведнікі, якія ці не прадстаўлены ў руска-беларускіх слоўніках, ці маюць істотыя несупадзенні ў плане выражэння.

На наступным этапе канвертаванне тэарэтычных ведаў у практычныя ўменні перакладаць на беларускую мову адбываецца праз самастойную перакладчыцкую дзейнасць студэнтаў.

Спачатку ў якасці маўленчага матэрыялу выкарыстоўваюцца навуковыя тэксты са стэрэатыпнымі сінтаксічнымі канструкцыямі і граматычнымі формамі, эталоны перакладу якіх былі сфарміраваны на папярэднім этапе, з максімальна магчымым нападзеннем тымі лексічнымі адзінкамі, якія маюць у беларускай мове рэгулярныя (г. зн. незалежныя ад кантэксту) адпаведнікі. Пераход да перакладу тэкстаў з больш складанай марфалага-сінтаксічнай і кампазіцыйнай арганізацыяй адбываецца паступова. У гэтай сувязі трэба падкрэсліць важнасць адаптацыі тэкстаў, выбраных з рэальнага навуковага дыскурсу, для выкарыстання ў вучэбным працэсе.

На працягу ўсяго перыяду навучання перавага аддаецца пісьмовай форме перакладу. У

такім выпадку ў студэнтаў ёсць магчымасць шматразовага рэдагавання перакладзенага тэксту, параўнання варыянтаў яго моўнага афармлення і выбару з іх найбольш аптымальнага для дакладнай перадачы сэнсу зыходнага тэксту.

З мэтай замацавання навыкаў і ўменняў пэўныя тэксты пасля пісьмовага перакладу і яго праверкі могуць выкарыстоўвацца для вуснага сінхроннага перакладу, калі студэнт зрокава ўспрымае тэкст на рускай мове, але агучвае яго па-беларуску без апоры на пісьмовы пераклад. Магчымы варыянт перакладу, калі адзін студэнт чытае на рускай мове невялікія сэнсавыя адрэзкі, а другі агучвае іх па-беларуску.

Вусны сінхронны пераклад у вучэбным працэсе мае асаблівую важнасць у сучасных рэаліях. З улікам таго, што сёння кожны студэнт з'яўляецца актыўным карыстальнікам інфармацыйна-камп'ютарных тэхналогій, існуе небяспека дэваларызацыі працэсу навучання перакладу. Звязана такая небяспека з тым, што ў мэтах мінімізацыі сваіх інтэлектуальных і часавых затрат студэнты выкарыстоўваюць даступныя ім сістэмы машыннага перакладу (СМП), але пры гэтым, як правіла, не ажыццяўляюць рэдагаванне атрыманага на выхадзе тэксту. У такой сітуацыі перад выкладчыкам паўстаюць дзве дадатковыя задачы: 1) распазнаванне тэкстаў, атрыманых пры дапамозе СМП; 2) стымуляванне свядомага падыходу да працы над перакладам.

На выкарыстанне СМП указваюць прыметы: наяўнасць відавочна няправільна перакладзеных слоў; наяўнасць у перакладзе навуковага тэксту слоў размоўнага стылю і (або) агульнаўжывальных слоў на месцы тэрміналагічных адзінак; наяўнасць слоў з неадпаведнай лексічнай спалучальнасцю і адначасовым парушэннем норм дапаасавання ці кіравання; прысутнасць неперакладзеных слоў ці іх спалучэнняў; замена абрэвіятур агульнаўжывальнымі словам; памылкі ў правапісе літары «ў»; і інш.

У мэтах стымулявання студэнтаў да асэнсаванай перакладчыцкай працы ім неабходна тлумачыць, што існуючыя аўтаматычныя інструменты не дазваляюць атрымліваць бездакорны пераклад (у тым ліку і беларускамоўны), і ўсе яны з'яўляюцца толькі дапаможнымі для чалавека. Таксама неабходна тлумачыць, чаму нехайны пераклад навуковых тэкстаў недапушчальны. Вельмі карысным з'яўляецца выкананне на занятках заданняў тыпу: «Прачытайце тэкст, атрыманы пры дапамозе СМП, і выпраўце ў ім маўленчыя памылкі»; «Прачытайце тэкст, атрыманы пры дапамозе СМП, і перакладзіце яго на рускую мову.

Перакладзены рускамоўны варыянт параў-найце з арыгінальным (зыходным) тэкстам на рускай мове»; «Са словам “печат” (можа быць іншае мнагазначнае слова) складзіце сказы на рускай мове ў адпаведнасці з яго значэннямі. Перакладзіце сказы на беларускую мову пры дапамозе СМП і ахарактарызуйце атрыманы пераклад на прадмет яго дакладнасці»; і інш.

Заклучэнне. Навучанне перакладу, якое ажыццяўляецца на пэўнай тэхналагічнай аснове (у процівагу навучанню на аснове набору выпадковых заданняў у межах існуючых відаў перакладу), дазваляе не толькі ўзбагаціць запас прафесійнай лексікі будучых спецыялістаў,

актывізаваць авалоданне функцыянальна-стылістычнымі нормаў навуковага маўлення, але і сфарміраваць усвядомлены падыход да маўлення дзейнасці на дзвюх блізкароднасных мовах. Праз непарарывнае выкананне перакладчыцкіх заданняў, пададзеных у пэўнай паслядоўнасці з прымяненнем мэтанакіравана адаптаванага моўнага матэрыялу, а таксама падключэннем элементаў трэнінгу, рэфлексіі, аналізу памылак і кантролю за іх выпраўленнем у структуру камунікатыўных кампетэнцый студэнтаў «убудоўваюцца» механізмы для пераадолення тых перакладчыцкіх цяжкасцей, што могуць узнікнуць у будучым у рэальных камунікатыўных сітуацыях.

Спіс літаратуры

1. Сахончык А. П., Гіруцкая Л. А. Навучанне перакладу тэхнічных тэкстаў як аспект фарміравання прафесійнай кампетэнцыі студэнтаў тэхнічных ВНУ // *Наука – образованию, производству, экономике: материалы 11-й Междунар. науч.-техн. конф.*, Минск, 7 мая 2013 г. URL: <http://rep.bntu.by/handle/data/19736> (дата звароту: 01.10.2022).
2. Кузьміч В. А. Навуковы стыль у кантэксце спецыяльнага перакладу // *Труды БГТУ*. 2013. № 5 (161): *История, философия, филология*. С. 168–170.
3. Азарка В. У. Пераклад у сістэме вывучэння курса «Беларуская мова (спецыяльная лексіка)» // *Национально-культурный компонент в тексте и языке: материалы докл. III Междунар. науч. конф. под эгидой МАПРЯЛ*, Минск, 7–9 апр. 2005 г.: в 3 ч. Минск: МГЛУ, 2005. Ч. 3. С. 125–127.
4. Навасельцава І. І. Роля перакладу ў працэсе моўных зносін (аб некаторых культтрамаўленчых праблемах перакладу навуковага тэксту). URL: http://edoc.bseu.by:8080/bitstream/edoc/5238/2/Navasel'tsava%20_%20rolya%20perakladu%20%D1%9E%20pratsese%20moynykh%20znos_n....pdf (дата звароту: 20.10.2022).
5. Николаева А.-М. Ю. Представление о когнитивных способностях детей-билингвов в научной литературе. Опыт оценки когнитивного потенциала билингвальных образовательных программ // *Наука и школа*. 2016. № 3. С. 93–97.
6. Marian V., Shook A. The Cognitive Benefits of Being Bilingual. URL: https://www.researchgate.net/publication/235751035_The_Cognitive_Benefits_of_Being_Bilingual (дата обращения: 10.11.2022).
7. Валочка Г. М. Метадычныя аспекты навучання перакладу ў школьным курсе беларускай мовы // *Беларуская мова і літаратура*. 1996. Вып. 2. С. 79–88.
8. Валочка Г. М. Навучанне перакладу ў школе: дапаможнік для настаўнікаў. Мінск: НМЦэнтр, 1999. 104 с.
9. Пераклад і метадыка яго правядзення // *Выкладанне беларускай мовы ў школе* / М. Г. Яленскі [і інш.]. Мінск, 1994. С. 130–134.
10. Метадыка выкладання беларускай мовы: вучэбны дапаможнік для студэнтаў філалагічных спецыяльнасцей устаноў, якія забяспечваюць атрыманне вышэйшай адукацыі / М. Г. Яленскі [і інш.]. Мінск: Адукацыя і выхаванне, 2007. 447 с.
11. Малько Г. І. Аб некаторых асаблівасцях перакладу з рускай мовы на беларускую // *Русский язык как средство международного и межнационального общения, межкультурной коммуникации: материалы Междунар. науч.-практ. конф.*, Минск, 4–5 февр. 2005 г. Мінск: БГЭУ, 2005. С. 143–145. URL: <http://edoc.bseu.by:8080/handle/edoc/69103> (дата звароту: 20.11.2022).
12. Смольская Т. М. Асаблівасці перакладу тэкстаў па спецыяльнасці на занятках са студэнтамі-юрыстамі // *Русский язык как средство международного и межнационального общения, межкультурной коммуникации: материалы Междунар. науч.-практ. конф.*, Минск, 4–5 февр. 2005 г. Мінск: БГЭУ, 2005. С. 145–147. URL: <http://edoc.bseu.by:8080/handle/edoc/69154> (дата звароту: 20.11.2022).
13. Капцова Ю. А. Пераклад тэксту як працэс навучання прафесійнаму маўленню студэнтаў тэхнічнай ВНУ // *Теория и практика обучения русскому языку как иностранному и другим лингвистическим дисциплинам в высшей школе: сборник научных статей*. Брест: БрГТУ, 2019. С. 28–30. URL: <https://rep.bstu.by/handle/data/15347> (дата звароту: 19.11.2022).
14. Носік А. А., Ратынская Н. В. Пераклад тэкстаў медыцынскай тэматыкі як сродак выхавання і навучання прафесійнай лексіцы // *Технологии обучения русскому языку как иностранному и*

диагностика речевого развития: материалы XX Междунар. науч.-практ. конф., посвященной 45-летию каф. белорус. и рус. языков УО БГМУ, Минск, 3 октяб. 2019 г. Минск, 2020. С. 360–364. URL: <http://rep.bsmu.by:8080/handle/BSMU/28286> (дата звароту: 19.11.2022).

15. Міхалевіч А. Г., Мордас Н. Р. Прынцыпы і асаблівасці руска-беларускага перакладу навуковых тэкстаў // Традыцыі і сучасны стан культуры і мастацтваў: зборнік дакладаў і тэзісаў VII Між-нар. навук.-практ. канф. URL: <http://elib.bspu.by/handle/doc/29395> (дата звароту: 19.11.2022).

16. Місюкавец Л. П. Пераклад навуковых тэкстаў як адзін з метадаў павелічэння лексічнага запasu // Банковская система: устойчивость и перспективы развития: сборник научных статей VII Междунар. науч.-практ. конф. по вопросам банковской экономики, Пинск, 4–5 апр. 2016 г. Пинск: ПолесГУ, 2016. С. 295–298. URL: <https://rep.polessu.by/handle/123456789/10304> (дата звароту: 09.11.2022).

17. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: учеб. пособие. М.: ЭТС, 2002. 424 с.

18. Валеева Н. Г. Теория перевода: культурно-когнитивный и коммуникативно-функциональный аспекты: монография. М.: РУДН, 2018. 244 с.

19. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). М.: ООО Издательский дом «Филология три», 2002. 416 с.

20. Штанов А. В. Технология перевода и методика преподавания (компетентностный подход): монография. М.: МГИМО-Университет, 2011. 250 с.

References

1. Sakhonchik A. P., Girutskaya L. A. Teaching translation of technical texts as an aspect of the formation of professional competence of students of technical universities. *Nauka – obrazovaniyu, proizvodstvu, ekonomike: materialy 11-y Mezhdunarodnoy nauchno-tekhnicheskoy konferentsii* [Science – education, production, economy: materials of the 11th International Scientific and Technical Conference]. Minsk, 2013. Available at: <http://rep.bntu.by/handle/data/19736> (accessed 01.10.2022) (In Belarusian).

2. Kuz'mich V. A. Scientific style in the context of a Special Translation. *Trudy BGTU* [Proceedings of BSTU], 2013, no. 5(161): History, Philosophy, Philology, pp. 168–170 (In Belarusian).

3. Azarka V. U. Translation in the system of study “Belarusian language (special vocabulary)”. *Natsional'no-kul'turnyy komponent v tekste i yazyke: materialy dokladov III Mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii pod egidoy MAPRYaL* [National-cultural component in the text and language: materials of reports of the III International scientific conference under the auspices of MAPRYaL]. Minsk, 2005, pp. 125–127 (In Belarusian).

4. Navasel'tsava I. I. The role of translation in the process of language communication (about some cultural problems of translation of a scientific text). Available at: http://edoc.bseu.by:8080/bitstream/edoc/5238/2/Navasel'tsava%20_.%20rolya%20perakladu%20%D1%9E%20pratsese%20moynykh%20znos_n....pdf (accessed 20.10.2022) (In Belarusian).

5. Nikolayeva A.-M. Yu. The idea of the cognitive abilities of bilingual children in the scientific literature. Experience in assessing the cognitive potential of bilingual educational programs. *Nauka i shkola* [Science and School], 2016, no. 3, pp. 93–97 (In Russian).

6. Marian V., Shook A. The Cognitive Benefits of Being Bilingual. Available at: https://www.researchgate.net/publication/235751035_The_Cognitive_Benefits_of_Being_Bilingual (accessed 10.11.2022) (In Russian).

7. Valochka G. M. Methodical aspects of translation learning in the school course of the Belarusian language. *Belaruskaya mova i litaratura* [Belarusian language and literature], 1996, no. 2, pp. 79–88 (In Belarusian).

8. Valochka G. M. *Navuchanne perakladu u shkole* [Teaching translation at school]. Minsk, NMTsentr Publ., 1999. 104 p. (In Belarusian).

9. Yalenski M. G. Translation and methodology for its implementation. *Vykladanne belaruskay movy u shkole* [Teaching the Belarusian language at school]. Minsk, 1994, pp. 130–134 (In Belarusian).

10. Yalenski M. G., Valochka G. M., Vasyukovich L. S., Kavalevich Z. M., Laurel' Ya. M., Lyashchinskaya V. A., Piskun U. Ts., Racheuski S. K. *Metodyka vykladannya belaruskay movy* [Methods of teaching the Belarusian language]. Minsk, Adukatsyya i vykhavanne Publ., 2007. 447 p. (In Belarusian).

11. Mal'ko G. I. About some features of translation from Russian into Belarusian. *Russkiy yazyk kak sredstvo mezhdunarodnogo i mezhnatsional'nogo obshcheniya, mezhkul'turnoy kommunikatsii: materialy Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii* [Russian language as a means of international and interethnic communication, intercultural communication: materials of the International Scientific and Practical Conference]. Minsk, BGEU Publ., 2005, pp. 143–145. Available at: <http://edoc.bseu.by:8080/handle/edoc/69103> (accessed 20.11.2022) (In Belarusian).

12. Smol'skaya T. M. Features of translation of texts in the specialty in classes with law students. *Russkiy yazyk kak sredstvo mezhdunarodnogo i mezhnatsional'nogo obshcheniya, mezhkul'turnoy kommunikatsii: materialy Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii* [Russian language as a means of international and interethnic communication, intercultural communication: materials of the International Scientific and Practical Conference]. Minsk, BGEU Publ., 2005, pp. 145–147. Available at: <http://edoc.bseu.by:8080/handle/edoc/69154> (accessed 20.11.2022) (In Belarusian).

13. Kaptsova Yu. A. Text translation as a process of teaching professional speech to students of a technical university. *Tieoriya i praktika obucheniya russkomu yazyku kak inostannomu i drugim lingvisticheskim distsiplinam v vysshey shkole: sbornik nauchnykh statey* [Theory and practice of teaching Russian as a foreign language and other linguistic disciplines in higher education: collection of scientific articles]. Brest, BrGTU Publ., 2019, pp. 28–30. Available at: <https://rep.bstu.by/handle/data/15347> (accessed 19.11.2022) (In Belarusian).

14. Nosik A. A., Ratynskaya N. V. Translated medical -themed texts as a means of nurturing and learning professional vocabulary. *Tekhnologii obucheniya russkomu yazyku kak inostrannomu i diagnostika rechevogo razvitiya: materialy XX Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii, posvyashchennoy 45-letiyu kafedry belorusskogo i russkogo yazykov UO BGMU* [Technologies for teaching the Russian language as a foreign and diagnosis of speech development: materials of the XXth International Scientific and Practical Conference dedicated to the 45th anniversary of the Department of the Belarusian and Russian Languages of the UO BSMU]. Minsk, 2020, pp. 360–364. Available at: <http://rep.bsmu.by:8080/handle/BSMU/28286> (accessed 19.11.2022) (In Belarusian).

15. Mikhalevich A. G., Mordas N. R. Principles and features of the Russian-Belarusian translation of scientific texts. *Traditsyi i suchasny stan kul'tury i mastatstvau: zbornik dakladau i tezisau VII Mizhnarodnay navukova-praktychnay kanferentsyi* [Traditions and the current state of culture and arts: collection of reports and abstracts of the VIIth International Scientific and Practical Conference]. Available at: <http://elib.bspu.by/handle/doc/29395> (accessed 19.11.2022) (In Belarusian).

16. Misyukavets L. P. Translation of scientific texts as one of the methods of increasing vocabulary. *Bankovskaya sistema: ustoychivost' i perspektivy razvitiya: sbornik nauchnykh statey VII Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii po voprosam bankovskoy ekonomiki* [Banking system: Sustainability and development prospects: collection of scientific articles of the VIIth International Scientific and Practical Conference on Banking Economics]. Pinsk, PolesGU Publ., 2016, pp. 295–298. Available at: <https://rep.polesu.by/handle/123456789/10304> (accessed 09.11.2022) (In Belarusian).

17. Komissarov V. N. *Sovremennoye perevodovedeniye* [Modern translation studies]. Moscow, ETS Publ., 2002. 424 p. (In Russian).

18. Valeeva N. G. *Teoriya perevoda: kul'turno-kognitivnyy i kommunikativno-funktsional'nyy aspekty* [Translation theory: cultural, cognitive and communicative-functional aspects]. Moscow, RUDN Publ., 2018. 244 p. (In Russian).

19. Fedorov A. V. *Osnovy obshchey teorii perevoda (lingvisticheskiye problemy)* [Fundamentals of the general theory of translation (linguistic problems)]. Moscow, OOO Izdatiel'skiy dom "Filologiya tri" Publ., 2002. 416 p. (In Russian).

20. Shtanov A. V. *Tekhnologiya perevoda i metodika prepodavaniya (kompetentnostnyy podkhod)* [Translation technology and teaching technique (competency-based approach)]. Moscow, MGIMO-Universitet Publ., 2011. 250 p. (In Russian).

Інфармацыя пра аўтара

Кірду́н Ала Анато́льеўна – кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры беларускай філалогіі. Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт (220006, г. Мінск, вул. Сьвярдлова, 13а, Рэспубліка Беларусь). E-mail: allakirdun@mail.ru

Information about the author

Kirdun Ala Anatol'yeuna – PhD (Philology), Assistant Professor, the Department of Belarusian Philology. Belarusian State Technological University (13a, Sverdlova str., 220006, Minsk, Republic of Belarus). E-mail: allakirdun@mail.ru

Пасмыніў 15.01.2023